

JURYSDYKCJA KRAJOWA

POJĘCIE JURYSDYKCJI

Przez jurysdykcję krajową rozumie się właściwość sądów danego państwa do rozstrzygania sporów z zakresu prawa cywilnego i urzeczywistnienia w tym zakresie norm prawa. Pojęcia jurysdykcji krajowej nie należy utożsamiać z pojęciem właściwości sądu. Mianowicie **właściwość sądu** dotyczy właściwości sądów w danym kraju i posiada wewnątrzpaństwowy co do podziału obowiązków i spraw pomiędzy danymi sądami w tym samym państwie.

Jurysdykcja krajowa umożliwia wyznaczenie granic właściwości sądów jednego państwa w stosunku do właściwości sądów każdego innego państwa. Służy więc ona określeniu zakresu, w jakim sądy krajowe są generalnie powołane do zapewnienia ochrony prawnej w danej kategorii procesu sądowego.

Jurysdykcja krajowa stanowi **bezwzględną przesłankę procesową o charakterze pozytywnym**. Zgodnie z art. 1097 KPC jurysdykcja krajowa istniejąca w chwili wszczęcia postępowania trwa nadal, choćby jej podstawy odpadły w toku postępowania. Sąd nie może uznać, że brak jest jurysdykcji krajowej, jeżeli jej podstawy powstały w toku postępowania (**zasada ciągłości jurysdykcji** – *perpetuatio iurisdictionis*). Sąd bierze pod uwagę z urzędu brak jurysdykcji krajowej w każdym stanie sprawy. W razie stwierdzenia jej braku sąd **odrzuca wniosek lub pozew**, z zastrzeżeniem przepisu art. 1104 § 2 KPC i art. 1105 § 6 KPC (art. 1099 § 1 KPC).

POJĘCIE JURYSDYKCJI C.D.

Ponadto jeśli proces będzie się toczył pomimo braku jurysdykcji krajowej zachodzi nieważność postępowania (art. 1099 § 2 KPC).

Zgodnie z art. 378 § 1 KPC sąd II instancji bierze z urzędu pod uwagę nieważność postępowania, podobnie jak i Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 1 KPC).

SPRAWY NALEŻĄCE DO JURYSDYKCJI KRAJOWEJ

Jurysdykcja krajowa wypływa ze związania danej sprawy z państwem polskim. Elementy tworzące te powiązania to tzw. **łączniki**, które mogą mieć charakter **przedmiotowy** lub **podmiotowy**. Te o charakterze przedmiotowym to np. miejsce położenia rzeczy, miejsce wykonania zobowiązania, miejsce zaistnienia zdarzenia powodującego szkodę. Z kolei te o charakterze podmiotowym to np. łącznik obywatelstwa, miejsca zamieszkania, miejsca pobytu strony (osoba fizyczna) lub miejsca siedziby strony (podmiot niebędący osobą fizyczną).

Sprawy rozpoznawane w procesie należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli **pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu albo siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej** (art. 1103 KPC). W Kodeksie postępowania cywilnego uregulowana została jurysdykcja krajowa w **sprawach małżeńskich** (art. 1103¹ KPC), w **sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi** (art. 1103² KPC), w **sprawach alimentacyjnych i związanych z ustaleniem pochodzenia dziecka** (art. 1103³ KPC), w **sprawach z zakresu prawa pracy** (art. 1103⁴ KPC), w **sprawach ze stosunku ubezpieczenia** (art. 1103⁵ KPC), w **sprawach tzw. konsumenckich** (art. 1103⁶ KPC), w **innych sprawach** (art. 1103⁷ KPC).

JURYSDYKCJA W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

Sprawy o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu (art. 1106 KPC),

Sprawy o ubezwłasnowolnienie (art. 1106¹ KPC),

Sprawy małżeńskie (art. 1106² KPC),

Sprawy ze stosunku między rodzicami a dziećmi (art. 1106³ KPC),

Sprawy o przysposobienie (art. 1106⁴ KPC),

Sprawy z zakresu opieki i kurateli (art. 1107 KPC),

Sprawy rzeczowe (art. 1107¹ KPC),

Sprawy spadkowe (art. 1108 KPC),

Sprawy z zakresu rejestrów (art. 1109¹ KPC) oraz w innych sprawach.

JURYSDYKCJA – POSTĘPOWANIE EGZEKUCYJNE I ZABEZPIECZAJĄCE

Jurysdykcja krajowa powinna być ustalana również w odniesieniu do **postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego** (art. 1110³ i 1110⁴ KPC).

Przepisy o podstawach jurysdykcji krajowej zawarte we wcześniejszych przepisach dotyczących jurysdykcji krajowej stosuje się odpowiednio w postępowaniu zabezpieczającym. Jeżeli przykładowo powód domaga się zabezpieczenia roszczeń alimentacyjnych, jurysdykcja krajowa w postępowaniu zabezpieczającym opierać będzie się na **łącznikach miejsca zamieszkania** w Polsce lub **miejsca zwykłego pobytu** w Polsce pozwanego (obowiązanego), a w sytuacji gdy powodem jest osoba dochodząca roszczeń alimentacyjnych – również na łącznikach miejsca zamieszkania w Polsce lub miejsca zwykłego pobytu w Polsce powoda (uprawnionego).

W postępowaniu zabezpieczającym co do zasady są dopuszczalne tzw. umowy prorogacyjne i derogacyjne – dotyczące jurysdykcji krajowej. Jednakże umowa taka będzie bezskuteczna, jeżeli wyłącza jurysdykcję sądów polskich jedynie w postępowaniu zabezpieczającym (tzn. bez równoczesnego wyłączenia jurysdykcji w zakresie postępowania rozpoznawczego). Ponadto zgodnie z § 2 art. 1110³ jurysdykcja krajowa w postępowaniu zabezpieczającym istnieje także wtedy, gdy zabezpieczenie może być wykonane w Rzeczypospolitej Polskiej lub wywołać skutek w Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis ten może dotyczyć przypadku, gdy sprawa w chwili wszczęcia postępowania należała do jurysdykcji sądów polskich, natomiast w trakcie procesu, a jeszcze przed zgłoszeniem wniosku o zabezpieczenie roszczenia, odpadły podstawy jurysdykcji. Zgodnie z zasadą trwałości jurysdykcji (art. 1097 KPC) polski sąd będzie właściwy do rozpoznania sprawy co do *meritum*, jednakże zgodnie z art. 1110³ § 1 brak będzie jurysdykcji krajowej dla zabezpieczenia tego roszczenia.

JURYSDYKCJA – POSTĘPOWANIE EGZEKUCYJNE I ZABEZPIECZAJĄCE C.D.

W art. 1110⁴ KPC zostały określone podstawy jurysdykcji krajowej w postępowaniu egzekucyjnym. Do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą **sprawy egzekucyjne**, jeżeli egzekucja ma być wszczęta lub jest prowadzona w Rzeczypospolitej Polskiej. Rozwiązanie to będzie miało odpowiednie zastosowanie do wykonania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia, czyli jurysdykcja krajowa polskich organów do wykonania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia występuje w sytuacji, gdy zabezpieczenie to ma być lub jest wykonywane w Polsce. Ponadto do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą sprawy z powództw przeciwegzekucyjnych (art. 840-843 KPC oraz przepisy szczególne), jeżeli egzekucja ma być wszczęta lub jest prowadzona w Rzeczypospolitej Polskiej.

Rodzaje jurysdykcji

```
graph TD; A[Rodzaje jurysdykcji] --> B[wyłączna]; A --> C[fakultatywna (niewyłączna)]; A --> D[konieczna]; A --> E[pośrednia]; A --> F[bezpośrednia];
```

wyłączna

fakultatywna
(niewyłączna)

konieczna

pośrednia

bezpośrednia

JURYSDYKCJA WYŁĄCZNA

Przez jurysdykcję wyłączną rozumie się sytuację, w której dana kategoria spraw może być rozpoznana jedynie przez sąd danego państwa z wyłączeniem sądów innego państwa. Musi ona wynikać z konkretnego przepisu prawa. W tym zakresie wskazać więc należy na art. 1103¹ § 2, art. 1103² § 2, art. 1103⁸ § 2, art. 1103⁹, art. 1106¹ § 2, art. 1106⁴ § 3, art. 1107¹, art. 1109¹ § 1 i 2, art. 1110² KPC, dotyczące jurysdykcji wyłącznej.

JURYSDYKCJA NIEWYŁĄCZNA

Jurysdykcja fakultatywna, zwana również niewyłączną, pochodzić może z zainicjowania przez powoda czynności przed polskim sądem lub też z umowy procesowej. Jednakże w takim wypadku właściwość polskiego sądu nie wyłącza właściwości sądu obcego państwa do rozpoznania konkretnej sprawy. Tym samym wystąpić może stan zawisłości danej sprawy za granicą. Jeżeli sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami zawisła wcześniej przed sądem państwa obcego niż przed sądem polskim, sąd polski **zawiesza postępowanie**. Jednakże **sąd nie zawiesi postępowania**, jeżeli orzeczenie, które ma być wydane przez sąd państwa obcego, nie będzie spełniało przesłanek jego uznania w RP lub wówczas, gdy postępowanie przed sądem państwa obcego nie zostanie zakończone w rozsądnym terminie (art. 1098 § 1 KPC). Pierwsza z alternatywnych przesłanek dotyczy głównie przypadków, gdy w ocenie sądu występuje jedna z przyczyn odmowy uznania orzeczenia sądu zagranicznego uregulowanych w art. 1146 § 1 KPC, a także gdy postępowanie zostało zakończone orzeczeniem, które nie może być przedmiotem uznania. Druga przesłanka, czyli „rozsądny termin” ma charakter wartościujący. Sąd za każdym razem powinien dokonać oceny na tle okoliczności faktycznych danej sprawy, czy termin jej rozpoznania potraktować można jako rozsądny, **uwzględniając stopień skomplikowania sprawy oraz przeciętny czas procesu** w danym sądzie obcego państwa oraz w ogólności w danym państwie obcym.

JURYSDYKCJA NIEWYŁĄCZNA C.D.

Po zakończeniu postępowania przed sądem państwa obcego, sąd umarza postępowanie, jeżeli orzeczenie sądu państwa obcego podlega uznaniu w Rzeczypospolitej Polskiej. W przeciwnym wypadku sąd postanowi podjąć postępowanie (**obligatoryjne podjęcie postępowania z urzędu**). Z kolei przepis art. 1098 § 3 umożliwia fakultatywne podjęcie zawieszonego postępowania **na wniosek strony**. Będzie to miało miejsce w przypadku, gdy postępowanie przed sądem państwa obcego nie zakończyło się w rozsądnym terminie. Powyższe przepisy stosuje się również odpowiednio do sprawy zawisłej przed innym niż sąd organem państwa obcego.

JURYSDYKCJA KONIECZNA

Jurysdykcja konieczna wystąpi w sytuacji, gdy **sprawa wykazuje związek z polskim porządkiem prawnym**, ale brak jest jurysdykcji krajowej polskiego sądu, a ponadto przeprowadzenie postępowania przed sądem lub innym organem państwa obcego nie jest możliwe albo nie można też wymagać jego przeprowadzenia (art. 1099¹ KPC). Sąd polski ma wtedy obowiązek rozpoznania konkretnej sprawy, inaczej bowiem sprawa mogłaby nie zostać rozstrzygnięta przez żaden z sądów lub organów innych państw.

Ponadto zgodnie z art. 1099¹ § 2 KPC, razie prawomocnego ustalenia przez sąd, że orzeczenie sądu lub innego organu państwa obcego nie podlega uznaniu w RP, sprawa rozstrzygnięta tym orzeczeniem należy do jurysdykcji krajowej mimo braku podstaw uzasadniających tę jurysdykcję, jeżeli **wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym**. Okoliczność, iż orzeczenie sądu lub innego organu państwa obcego nie podlega uznaniu w Rzeczypospolitej Polskiej powinna być stwierdzona przy pomocy prawomocnego orzeczenia sądu polskiego. W piśmiennictwie wskazuje się, że jurysdykcja konieczna ma **charakter incydentalny i wyjątkowy**, tzn. stosowana być może tylko i wyłącznie po rozpatrzeniu okoliczności danej sprawy i potrzeby przyjęcia właściwości międzynarodowej sądów polskich. Nie jest z kolei istotny fakt, czy orzeczenie sądu polskiego będzie mogło być w dalszej kolejności uznane za granicą.

JURYSDYKCJA POŚREDNIA I BEZPOŚREDNIA

Jurysdykcja bezpośrednia z punktu widzenia polskiego sądu to upoważnienie do rozpoznania i rozstrzygnięcia danych spraw cywilnych, na potrzeby postępowania rozpoznawczego. Zasięg jurysdykcji bezpośredniej określany jest za pomocą łączników jurysdykcyjnych, czyli okoliczności faktycznych, które łączą sprawę z terytorium danego państwa.

Jurysdykcję pośrednią wyróżnia się z kolei na potrzeby uznania lub stwierdzenia wykonalności zagranicznych orzeczeń. Pozwala ona sądowi państwa uznającego na ocenę, czy sąd państwa pochodzenia w momencie wydawania danego orzeczenia, które ma ulec uznaniu, był do tego uprawniony.

UMOWNE OKREŚLENIE WŁAŚCIWOŚCI

W ramach międzynarodowego postępowania cywilnego dopuszcza się, aby strony poprzez umowy procesowe prorogowały jurysdykcję sądów polskich, jak i ją derogowały na rzecz sądu obcego państwa. Zgodnie z art. 1104 KPC strony oznaczonego stosunku prawnego mogą umówić się **na piśmie** o poddanie wynikłych lub mogących wyniknąć z niego spraw o **prawa majątkowe** jurysdykcji sądów polskich (*prorogatio iurisdictionis*).

Poddanie jurysdykcji sądów polskich spraw może nastąpić również przez wdanie się w spór co do istoty sprawy, jeżeli pozwany nie podniesie zarzutu braku jurysdykcji krajowej (*prorogatio fori tacita*).

W doktrynie przyjmuje się, że niedopuszczalne jest poddanie wszelkich spraw, jakie mogą między dwiema osobami wyniknąć, jurysdykcji sądów polskich.

Umowy prorogacyjnej nie można zawrzeć w przypadku spraw, które według przepisów prawa polskiego należą do wyłącznej jurysdykcji sądów państwa obcego.

UMOWNE OKREŚLENIE WŁAŚCIWOŚCI C.D.

Przepis art. 1105 KPC reguluje zagadnienie umowy derogacyjnej (*derogatio iurisdictionis*), która wyłącza jurysdykcję sądów polskich.

W zakresie określonym w art. 1110¹ umowa derogacyjna może być stosowana odpowiednio w postępowaniu nieprocesowym. Zgodnie z powołanym artykułem strony oznaczonego stosunku prawnego mogą umówić się **na piśmie** o poddanie jurysdykcji sądów państwa obcego wynikłych lub mogących wyniknąć z niego spraw o **prawa majątkowe**, wyłączając jurysdykcję sądów polskich, **jeżeli umowa taka jest skuteczna według prawa mającego do niej zastosowanie w państwie obcym**.

UMOWNE OKREŚLENIE WŁAŚCIWOŚCI C.D.

Niedopuszczalne jest zawarcie umowy sprawach:

- w zakresie spraw należących do wyłącznej jurysdykcji sądów polskich,
- z zakresu prawa pracy, **chyba że umowa zostanie zawarta po powstaniu sporu**,
- wynikłych lub mogących wyniknąć z umów zawartych przez konsumenta, który ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej,
- wynikłych lub mogących wyniknąć ze stosunku ubezpieczenia,
- wszelkich spraw, jakie mogą wyniknąć między dwoma podmiotami.

Ponadto umowa derogacyjna jest bezskuteczna, jeżeli wyłącza jurysdykcję sądów polskich w postępowaniu zabezpieczającym (art. 1110³ § 1 KPC).

W art. 1105 § 6 KPC ustawodawca odwołuje się do art. 1104 § 2 KPC, regulacja taka powoduje, że jeżeli strony zawarły umowę derogacyjną, po czym powód wytacza powództwo przed polskim sądem, a pozwany wdaje się w spór co do istoty sprawy, nie podnosząc przy tym zarzutu braku jurysdykcji krajowej, to sprawa zostaje poddana jurysdykcji sądów polskich. W związku z tym sąd nie może odrzucić pozwu lub wniosku przed doręczeniem pozwu stronie pozwanej.

Umowa prorogacyjna może być stosowana odpowiednio w postępowaniu nieprocesowym – por. art. 1110¹ KPC.

UMOWNE OKREŚLENIE WŁAŚCIWOŚCI C.D.

Zarówno umowa prorogacyjna, jak i derogacyjna powinna być zawarta na piśmie.

Wymóg zachowania formy pisemnej spełniony będzie również wtedy, gdy umowa zamieszczona jest w dokumencie podpisanym przez strony lub w wymienionych między nimi pismach lub oświadczeniach złożonych za pomocą środków porozumiewania się na odległość, które pozwalają utrwalić ich treść (art. 1105¹ zd. pierwsze). Natomiast w zdaniu drugim powołanego artykułu przewidziano tzw. umowę jurysdykcyjną przez odesłanie. Opiera się ona na powołaniu się przez strony w umowie pisemnej na dokument obejmujący postanowienia co do jurysdykcji krajowej, wymagane zgodnie z art. 1104 lub 1105 KPC. Istotne jest przy tym, aby powołanie było ujęte w sposób, iż postanowienia dotyczące jurysdykcji staną się częścią umowy podstawowej. Ustawodawca nie określił jednak skutków niedochowania formy umowy jurysdykcyjnej. W piśmiennictwie przyjmuje się, iż tak jak ma to miejsce w zakresie zapisu na sąd polubowny, skutkiem niezachowania formy umowy jurysdykcyjnej jest jej nieważność.

ORZECZNICTWO

Kwestia istnienia jurysdykcji krajowej nie może być pozostawiona wyłącznie inicjatywie stron i uczestników postępowania i niewątpliwie powinna być przedmiotem badania i oceny sądu rozstrzygającego sprawę (post. SN z 30 czerwca 2017 r., I CZ 68/17)

Sądowi polskiemu przysługuje jurysdykcja w sprawie z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego o uchylenie wyroku sądu polubownego wydanego w Polsce, gdy możliwość takiego uchylenia przewiduje umowa międzynarodowa, wiążąca państwa, do których należą strony, choćby żaden z łączników wymienionych w art. 1103 KPC jurysdykcji tej nie uzasadnił (post. SN z 27 lipca 1993 r., I CO 23/93).

O istnieniu lub braku jurysdykcji krajowej decyduje w zasadzie moment wszczęcia postępowania lub doręczenia pozwu (art. 1097, art. 1103 pkt 1 KPC). Sąd nie może odrzucić pozwu lub wniosku z powodu braku jurysdykcji krajowej, jeżeli powstała ona w toku postępowania w danej sprawie (post. SN z 28 kwietnia 2005 r., III CK 358/04).